

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
"ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ"
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК**

ІВАНОВА Наталія Анатоліївна

УДК 631.151.6: 338.43: 633.85

**ЕКОНОМІЧНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА, РЕАЛІЗАЦІЇ І
ПЕРЕРОБКИ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ**

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному науковому центрі "Інститут аграрної економіки" Української академії аграрних наук.

Науковий керівник: Доктор економічних наук, старший науковий співробітник, заслужений економіст України
Коденська Марія Юхимівна
Національний науковий центр
"Інститут аграрної економіки" УААН,
головний науковий співробітник відділу інвестицій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Малік Микола Йосипович,
Національний науковий центр
"Інститут аграрної економіки" УААН,
завідувач відділу підприємництва;

кандидат економічних наук
Захарчук Олександр Васильович,
Український інститут експертизи сортів рослин,
заступник директора з економічних
та організаційних питань

Провідна установа: Національний аграрний університет
Кабінету Міністрів України, м. Київ

Захист дисертації відбудеться "19" квітня 2005 року о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.01 в Національному науковому центрі "Інститут аграрної економіки" УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, 3-й поверх, конференц-зал, кімн. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул. Героїв Оборони, 10, 2-й поверх, кімн. 211.

Автореферат розісланий "18" березня 2005 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Пулім В.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У загальному обсязі виробництва олійних культур в Україні насіння соняшнику займає 97% і належить до категорії високоліквідної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Порівняно з 1990 роком його валовий збір зріс у 2003 р. на 65,5% при збільшенні посівних площ в 2,4 раза. Урожайність насіння соняшнику за цей період знизилася з 15,8 ц/га у 1990 р. до 11,2 ц/га у 2003 р., або майже на 20% з різними варіаціями по зонах і регіонах, що позначилось на ефективності виробництва і зниженні рівня рентабельності. Рівень урожайності насіння соняшнику та ефективності його вирощування є результатом недосконалих економічних взаємовідносин у сфері його виробництва, реалізації і переробки. Розширення посівних площ під культурою зумовило порушення сівозмін, а недостатня забезпеченість сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними і фінансовими ресурсами – недотримання технологічної схеми виробництва, невнесення у ґрунт потрібної кількості мінеральних добрив і використання посівного матеріалу невисокої якості.

Виробничі потужності переробних підприємств олієжирової промисловості спроможні переробити до 3,5 млн. тонн насіння, але в більшості з них обладнання зношене і застаріло, гостро постала потреба в їх переоснащенні та диверсифікації виробництва.

Проблемі економічних взаємовідносин в аграрно-промисловому виробництві присвячені роботи відомих вчених економістів-аграрників: В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, М.П. Вітковського, П.І. Гайдуцького, М.Я. Дем'яненка, М.Ю. Коденської, О.В. Крисального, П.А. Лайка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, О.М. Онищенко, О.А. Рябчика, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина.

У дослідженнях цих учених основна увага приділяється питанням підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, розробки механізмів державного регулювання, міжгалузевого паритету цін, розвитку ринкової економіки, формування ринків аграрно-продовольчої продукції.

Проте в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки потребують подальшого і більш глибокого дослідження проблеми економічних взаємовідносин між складовими продуктивних підкомплексів і, зокрема у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику, з урахуванням його народногосподарського значення, агробіологічних особливостей вирощування та сучасного стану трансформування відносин власності.

Актуальність, наукове і практичне значення, недостатнє вивчення й необхідність пошуку шляхів удосконалення економічних взаємовідносин для підвищення ефективності товарного виробництва насіння соняшнику в умовах трансформації відносин власності та формування ринкової економіки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною тематичного плану науково-дослідних робіт відділу форм господарювання Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” УААН з теми „Розробити пропозиції по організації ефективного виробництва в господарських формуваннях ринкового типу” (номер державної реєстрації 0102U000259).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику на основі вивчення й узагальнення теоретичних аспектів економічних взаємовідносин і комплексного аналізу сучасного стану ефективності товарного виробництва насіння соняшнику.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

- узагальнити теоретичні основи сутності економічних взаємовідносин у системі товарного аграрно-промислового виробництва;
- визначити тенденції та особливості формування економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику;
- оцінити сучасний стан виробництва насіння соняшнику та виявити фактори, що зумовлюють його ефективний розвиток;

- проаналізувати канали реалізації насіння соняшнику, їх структуру, взаємозв'язки з олійно-переробними заводами та їх вплив на використання промислових потужностей;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення економічних взаємовідносин у сфері виробництва і реалізації насіння соняшнику;
- розробити раціональну організаційно-виробничу структуру інтегрованого формування у сфері виробництва і переробки насіння соняшнику та визначити основні напрямки розвитку інтеграційних процесів у досліджуваній сфері;
- обґрунтувати систему факторів впливу на розвиток економічних відносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику та визначити критерій і показники їх досконалості.

Об'єктом дослідження є процеси формування економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику. Для порівняння загальних закономірностей формування економічних взаємовідносин й оцінки ефективності товарного виробництва соняшнику використовувалась інформація в цілому по господарствах України і Черкаської області.

Предметом дисертаційного дослідження обрано сукупність теоретичних, методичних і прикладних основ формування та розвитку економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є наукові методи фундаментальної наукової методології пізнання досліджуваних процесів і явищ, основні положення економічної теорії, законодавчі та нормативні акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-аграрників з питань реформування власності та розвитку економічних взаємовідносин.

У процесі дослідження використано систему економіко-статистичних методів у поєднанні з теоретичними аспектами. Зокрема, сучасний стан і тенденції розвитку економічних взаємовідносин досліджувались за допомогою монографічного та аналітичного методів. Комплексний аналіз й оцінка сучасного стану ефективності виробництва насіння соняшнику та виявлення факторів, що визначають рівень його ефективності, здійснювались методами порівняння, рядів динаміки і групувань. Вибіркові обстеження формування взаємовідносин у сфері виробництва і переробки насіння соняшнику проведені з використанням монографічного та аналітичного методів. Обґрунтування шляхів удосконалення економічних взаємовідносин і створення інтегрованих форм у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику здійснено за допомогою абстрактно-логічного методу. Теоретичні узагальнення та формулювання висновків здійснені із залученням абстрактно-логічного методу.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження були законодавчі та інструктивні матеріали з питань розвитку аграрно-промислового виробництва, статистичні дані державного, обласного та районного рівнів, річні звіти сільськогосподарських і переробних підприємств, матеріали первинного бухгалтерського обліку, а також довідково-інформаційні та спеціальні літературні джерела з досліджуваної проблеми.

У своїй роботі автор керувався законами України, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України щодо ефективного розвитку аграрно-промислового виробництва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні проблеми формування економічних взаємовідносин та обґрунтуванні напрямів їх удосконалення у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику. Це дозволило одержати наступні теоретичні і практичні результати, що характеризують наукову новизну:

поглиблено:

в теоретичному плані тлумачення сутності економічних взаємовідносин у сфері товарного аграрно-промислового виробництва сформульовано як мотиваційний механізм у системі виробничих зв'язків і відносин, що генерує загально визнані правила та принципи господарювання, зумовлюючи відповідно до своєї досконалості рівень соціально-економічного розвитку взаємозалежних господарюючих структур;

вперше обґрунтовано:

критерій та показники досконалості економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику для різних рівнів ієрархії управління економікою: на народгосподарському рівні – наповнення ринку вітчизняною продукцією відповідно до попиту і формування експортних ресурсів; на галузевому – еквівалентність обміну та рівень забезпеченості виробничих потужностей якісною сільськогосподарською сировиною; на господарському – конкурентоспроможність підприємства та платоспроможність його працівників;

дістало подальший розвиток:

обґрунтування системи заходів щодо удосконалення економічних взаємовідносин у сфері виробництва і реалізації насіння соняшнику, основу яких становить раціональне використання різноманітних ресурсів, задіяних у технологічному процесі вирощування сільськогосподарських культур (земельних, природно-кліматичних, матеріально-технічних), підвищення економічної освіченості, професіоналізму та підприємливості сільськогосподарських товаровиробників і менеджерів та забезпечення відтворювального процесу виробництва;

визначення теоретичної сутності категорії “відносини власності” як економічної основи господарювання, що базується на привласненні, володінні, користуванні засобами виробництва і результатами праці – з одного боку, а з іншого – як основи формування економічних взаємовідносин у сфері аграрно-промислового виробництва;

систематизація факторів ефективності виробництва насіння соняшнику, в сукупності яких вагоме значення має раціональне розміщення його посівів в структурі посівних площ відповідно до агробіологічних особливостей культури, використання вітчизняних сортів і гібридів з періодом вегетації з урахуванням зони вирощування соняшнику, запровадження досконалої й ефективної схеми виробництва насіння соняшнику з дотриманням усіх правил своєчасного та якісного виконання технологічних операцій;

обґрунтування основних шляхів розвитку інтегрованих форм організації виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику, в основу яких покладено розроблення раціональної організаційно-виробничої структури, з одного боку, а з іншого – економічний механізм господарювання, що передбачає забезпечення виробництва матеріально-технічними ресурсами та мотиваційний механізм підвищення його ефективності;

визначення системи факторів впливу на формування економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику, що включає регулюючу роль держави та її протекціонізм щодо розвитку аграрно-промислового виробництва, рівноправність розвитку різних форм господарювання, організації виробництва та відносин власності, що зумовлюється багатоманітністю взаємозв'язків у сфері виробництва, реалізації і переробки сільськогосподарської продукції.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, спрямовані на вдосконалення процесу розвитку економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику.

Окремі пропозиції та рекомендації автора знайшли практичне використання в роботі Головного управління сільського господарства і продовольства Черкаської обласної державної адміністрації (м. Черкаси), ЗАТ "Уманський завод продтоварів" Черкаської області. Отримані у процесі дисертаційного дослідження положення стосовно теоретичних основ удосконалення організаційно-економічного механізму взаємовідносин на основі створення нових інтегрованих формувань з виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику з метою підвищення економічної заінтересованості в кінцевих результатах господарювання використовуються при викладанні дисциплін „Економіка АПК”, „Підприємництво” та „Організація ринку” в Уманському державному аграрному університеті. Впровадження результатів дослідження підтверджене відповідними актами і довідками.

Особистий внесок здобувача. Розробка теоретичних і методичних положень дисертації, пошук, формування та аналіз інформаційних матеріалів на основі сучасних методів дослідження, обґрунтування пропозицій щодо напрямів удосконалення економічних взаємовідносин у сфері

виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику виконані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях: "Підсумки наукової роботи за 1991-1995 роки" (Уманська сільськогосподарська академія, 1996 р.); "Наукова конференція професорсько-викладацького складу та аспірантів" (Уманська сільськогосподарська академія, 1999 р.); "Проблеми реформування власності колективних сільськогосподарських підприємств" (Житомирський державний агроекологічний університет, 2000 р.); „Механізм господарювання і економічна динаміка в АПК" (Харківський державний аграрний університет, 2001 р.); "Соціально-економічні умови ефективного функціонування АПК у пореформений період" (Таврійська державна агротехнічна академія, 2002 р.); "Соціально-економічні проблеми села в пореформений період" (Миколаївський державний аграрний університет, 2004 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані в 12 наукових працях загальним обсягом 2,69 друкованих аркушів, у тому числі – 4 у фахових наукових виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 153 найменування, 23 додатки. Повний обсяг дисертації становить 175 сторінок комп'ютерного тексту, містить 34 таблиці, 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, відображені наукова новизна і практична цінність дисертаційної роботи, апробація одержаних результатів, зазначено особистий внесок автора.

У першому розділі – **"Теоретичні основи економічних взаємовідносин в системі товарного аграрно-промислового виробництва"** – досліджено теоретичну сутність поняття "економічні взаємовідносини" як складової виробничих відносин у системі товарного аграрно-промислового виробництва, що включають відносини власності, обміну, розподілу і накопичення.

На основі всебічного вивчення літературних джерел й узагальнення практичного досвіду виявлено, що економічні взаємовідносини у сфері виробництва, реалізації і переробки сільськогосподарської продукції формуються на основі численних зв'язків на різних рівнях управління економікою. На внутрішньогосподарському рівні вони проявляються у процесі організації виробництва певного виду продукції безпосередньо у сільськогосподарському підприємстві. На міжгалузевому рівні економічні взаємовідносини проявляються з приводу забезпечення матеріально-технічними ресурсами виробничого процесу, з одного боку, а з іншого – при реалізації продукції на аграрно-продовольчому ринку чи заготівельним організаціям і/або переробним підприємствам, та відносини з державою – податкова система, субсидії, захищеність вітчизняного ринку від зовнішньої експансії та ін. (рис. 1).

У системі економічних взаємовідносин господарства, що виробляють продовольче насіння соняшнику, знаходяться в значній економічній залежності від його ринкової ціни, цін на пальне, добрива, засоби захисту рослин і ґрунту, які вони придбають на ринку матеріально-технічних ресурсів та аграрно-продовольчої продукції, а також від переробних підприємств.

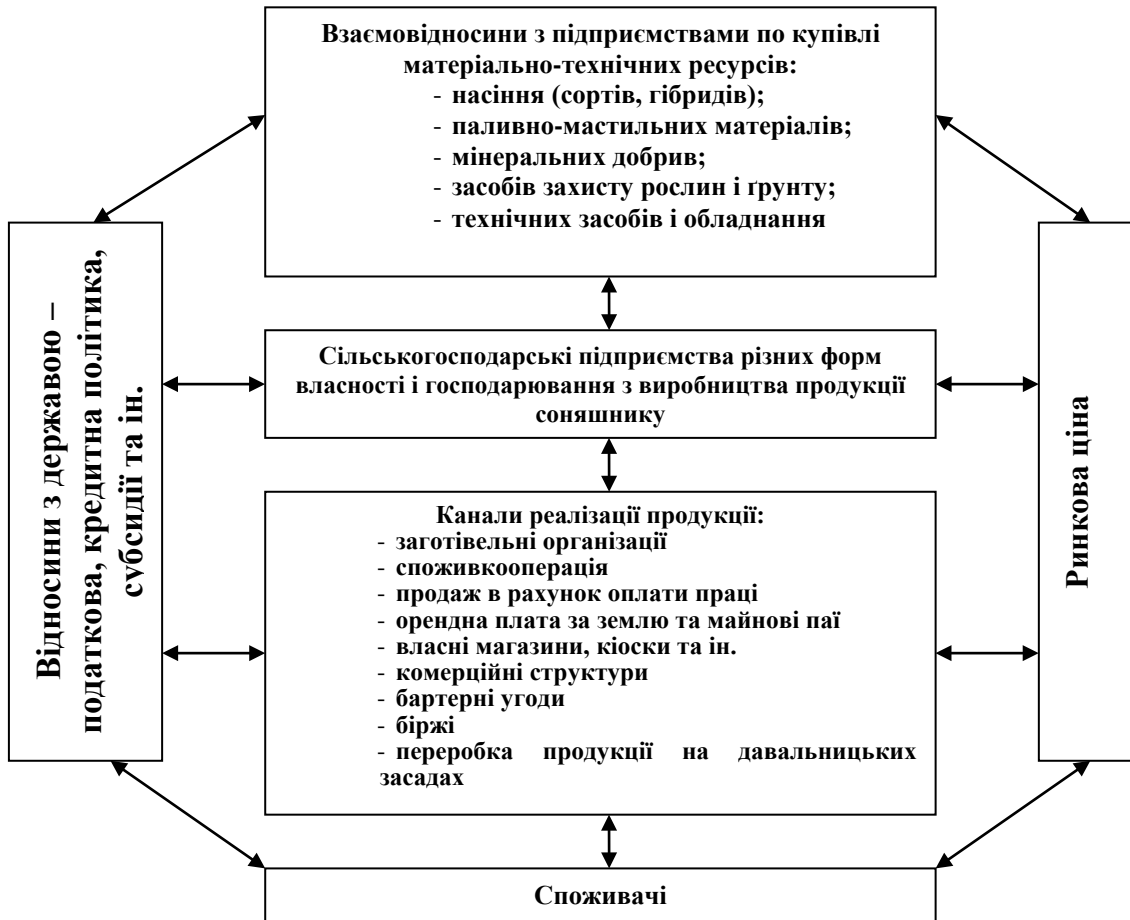

Рис. 1. Сільськогосподарські підприємства в системі економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику

На різних рівнях управління економікою формуються різні типи відносин: організаційні, технологічні, соціальні, економічні, які у своїй системі й сукупності є також взаємозалежними.

Визначальними складовими в системі економічних взаємовідносин є економічні інтереси, їх мотиваційні збудники, взаємопогодженість між взаємопов'язаними господарюючими структурами, інфраструктурними організаціями і службами, що є умовою розширеного відтворення виробництва в кожному господарстві у безпосередньому взаємозв'язку з інтересами суспільства, колективу, особистості на рівні конкретного господарства, підприємства, галузі, продуктового підкомплексу.

Формування приватної власності, що зумовлює утвердження багатокладної економіки в аграрній сфері та створення господарських структур різних організаційно-виробничих форм і напрямів, урізноманітнює економічні взаємовідносини між товаровиробниками сільськогосподарської продукції, сферою її реалізації і переробки та є передумовою створення інтегрованих формувань, їх ефективної господарської діяльності, реалізації власниками раціональних управлінських і підприємницьких функцій та забезпечення відтворювального процесу.

У системі "виробництво-реалізація-переробка" економічні взаємовідносини залежать від структури взаємодіючих форм власності, підприємливості господаря і є визначальними складовими удосконалення організаційно-виробничої структури господарського формування та підвищення техніко-технологічного рівня організації виробничих процесів.

У другому розділі – „Тенденції розвитку виробництва і реалізації насіння соняшнику” – висвітлені тенденції розвитку виробництва і реалізації насіння соняшнику, його місце в економіці господарств, здійснено оцінку ефективності та досліджено вплив на її рівень низки факторів.

Насіння соняшнику має важливе народногосподарське значення та є одним із економічно привабливих видів продукції на аграрно-продовольчому ринку. Попит на нього необмежений і випереджає пропозицію, а його виробництво є найменш затратним і найприбутковішим для сільськогосподарських товаровиробників.

Нинішня ситуація на ринку насіння соняшнику, високий рівень його кон'юнктури завдяки споживчим властивостям і багатокомпонентності використання у багатьох галузях та інші не менш важливі мотиваційні фактори зумовили розширення за період 1990-2003 рр. посівних площ цієї культури в господарствах України в 2,4 раза, у Черкаській області – майже втричі. Але валовий збір насіння соняшнику в 2003р. порівняно з 1990 р. збільшився відповідно лише на 65,5 і на 93,9%, при зниженні урожайності відповідно на 29,1 і 34,9%.

У більшості розвинених країн світу урожайність соняшнику зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Урожайність насіння соняшнику в окремих країнах світу, ц/га

Країни та регіони	1990р.	1991 р.	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2002 р. в % до	
							1990 р.	2001 р.
Україна	15,8	14,6	14,2	12,2	9,4	12,0	75,9	127,6
Черкаська область	21,5	18,7	15,4	13,3	9,0	13,5	62,8	150,0
Світ	13,5	13,5	12,5	12,6	11,5	12,6	93,3	109,6
Росія	...	11,2	10,2	9,0	7,8	9,4	...	120,5
Угорщина	19,7	20,7	16,1	16,2	19,8	18,6	94,4	93,9
Китай	18,8	18,0	15,6	15,9	14,5	16,7	88,8	115,2
Франція	21,1	24,4	20,6	25,2	22,4	24,4	115,6	108,9
Німеччина	29,3	28,7	26,4	24,7	24,8	21,8	74,4	87,9

Розширення посівних площ під культурою соняшнику, в тому числі в нетрадиційних для його вирощування регіонах, зумовило використання нерайонованих, вилучених й незареєстрованих сортів та гібридів, зменшення внесення у ґрунт під його посіви мінеральних добрив у 23,4 раза в господарствах України і в 13,2 раза – в Черкаській області, що суттєво виснажило ґрунти господарюючих структур і позначиться на їх продуктивності в подальшому. За нашими розрахунками, лише в 2002 р. кожен гектар під посівами соняшнику в Черкаській області збіднів на 70-90 кг азоту, 25-32 кг фосфору, 106-152 кг д.р. калію. Відновлення винесених культурою соняшнику поживних речовин з ґрунту потребує великих затрат: лише на закупівлю відповідної кількості мінеральних добрив необхідно 206-272 грн./га.

Проте кон'юнктурність насіння соняшнику на ринку аграрно-продовольчої продукції підтримується деяким зростанням його реалізаційної ціни, але підвищення цін на матеріально-технічні ресурси позначається на зростанні собівартості, стримуючи підвищення рівня рентабельності продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність товарного насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємствах

Показники	1998 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.	
	Україна	Черкаськ а область	Україна	Черкаськ а область	Україна	Черкаськ а область	Україна	Черкаськ а область	Україна	Черкаськ а область
Продано-всього, тис. тонн	1670,7	31,9	1988,1	72,0	1380,7	40,7	1734,6	57,0	2262,6	98,0
% до 1998 р.	100,0	100,0	225,7	82,6	127,6	103,8	178,7	140,4	135,4	307,2

Повна собівартість 1 ц, грн.	25,93	33,14	31,32	32,44	46,2	48,38	46,96	45,01	51,82	46,12
% до 1998 р.	100,0	100,0	126,7	97,9	186,9	151,8	189,7	141,3	199,8	127,1
Ціна реалізації 1ц, грн.	31,70	29,73	51,4	51,28	77,91	75,57	83,43	77,56	85,12	78,3
% до 1998 р.	100,0	100,0	162,1	172,5	245,8	254,2	263,2	261,0	268,5	263,4
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	94330	-424	357394	13640	437941	11060	633566,7	18539,6	753509,0	31554,0
на 1 ц, грн.	5,65	-1,33	17,97	18,83	31,7	27,19	36,5	32,53	33,30	32,2
Рівень рентабельності, %	21,78	-4,01	52,2	57,9	68,7	56,2	77,9	72,3	64,3	69,8
Прибуток на 1 га, грн.	42,9	-6,2	139,0	201,6	213,9	227,1	273,6	317,02	236,4	301,9

Специфічна особливість виробництва насіння соняшнику полягає в тому, що більша частина виробленої продукції є товарною. Проте щороку товарність насіння соняшнику в результаті зростання його пропозиції на ринку знижується як у цілому по господарствах України, так і в Черкаській області (табл.3).

Таблиця 3

Товарність насіння соняшнику у сільськогосподарських підприємствах, %

Показники	1990 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Загальний обсяг реалізації по Україні	87,7	73,1	80,8	71,9	75,5	77,8	83,6	89,0
у тому числі заготівельні організації	74,8	3,3	5,4	5,3	2,4	1,1	1,5	2,4
Загальний обсяг реалізації по Черкаській області	79,3	76,5	66,0	60,5	69,5	87,7	68,7	83,5
у тому числі заготівельні організації	78,3	0,4	1,8	10,4	1,6	1,5	2,01	6,4

Реалізаційна ціна за каналами збуту суттєво коливається. Так, у 2002 р. по Україні найвищою вона була при реалізації насіння соняшнику переробним підприємствам, рівень якої перевищував середній на 3,1%, найнижчою при реалізації населенню – нижче середньої на 24,5%. Водночас у господарствах Черкаської області найвищою ціна реалізації виявилась при видачі пайовикам в рахунок орендної плати за землю і майнових паїв (часток) та при реалізації переробним підприємствам, що свідчить про неврегульованість поки що відносин власності господарств з власниками паїв, коли перші завищують ціну на продукцію при розрахунках з пайовиками за оренду землі та засобів виробництва.

У ціні реалізації продукції фокусується багато факторів, насамперед досконалість економічних відносин, що проявляється через умови реалізації продукції, багатоканальність її збуту, підприємливість товаровиробників та їх взаємозв'язки із споживачами продукції. Разом з тим товаровиробники насіння соняшнику між собою роз'єднані, що зумовлено просторовим фактором та унеможлиблює їх домовленість про ціну реалізації продукції, а це є однією з причин неоднакової ціни на насіння за каналами реалізації та регіонами, зниження рівня рентабельності насіння соняшнику, що можна простежити, наприклад, у господарствах Черкаської області – з 306,3% у 1990 р. до 69,8% – у 2003 р., по Україні – відповідно з 236,5 до 64,3% (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка рентабельності товарного насіння соняшнику в сільськогосподарських підприємствах, %

Роки	Черкаська область	Україна

	Рівень рентабельності	+, - до		Рівень рентабельності	+, - до	
		поперед-нього року	1990 року		поперед-нього року	1990 року
1990	306,6	-	-	236,5	-	-
1991	356,6	+50,0	+50,0	316,9	+80,4	+80,4
1992	560,6	+204,0	+254,0	543,7	+226,8	+307,2
1993	532,5	-28,1	+225,9	500,1	-43,6	+263,6
1994	308,9	-223,6	+2,3	230,6	-269,5	-5,9
1995	146,8	-162,1	-159,8	170,9	-59,7	-65,6
1996	76,7	-70,1	-229,9	53,8	-117,1	-182,7
1997	1,7	-75,0	-304,9	19,4	-34,4	-217,1
1998	-4,7	-6,4	-311,3	22,0	+2,6	-214,5
1999	69,9	+74,6	-236,7	54,5	+32,5	-182,0
2000	58,0	-11,9	-248,6	52,2	-2,3	-184,3
2001	56,2	-1,8	-250,4	68,7	+16,5	-167,8
2002	72,3	+16,1	-234,3	77,9	+9,2	-158,6
2003	69,8	-2,5	-236,8	64,3	-13,6	-172,2

На процес виробництва і реалізації насіння соняшнику впливає ряд взаємопов'язаних факторів, що визначають його результативність. В узагальненому вигляді їх можна згрупувати за значенням і впливом на результативність: фактори виробництва, що включають забезпеченість матеріально-технічними, трудовими й іншими видами ресурсів; технологія вирощування культури; витрати виробництва. У своїй взаємодії та зв'язку названі фактори взаємозалежні й визначають рівень результативності (рис.2).

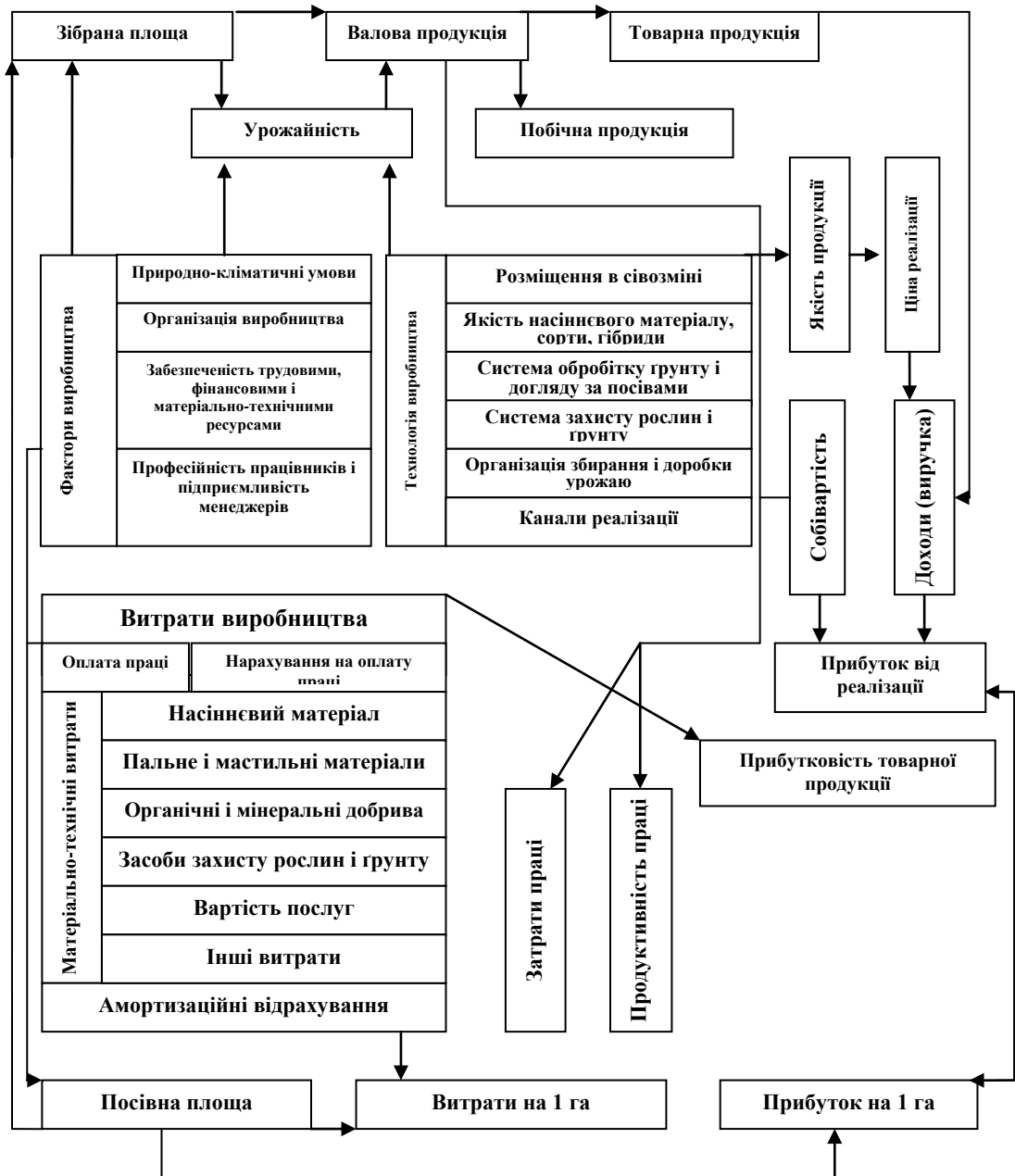

Рис. 2. Фактори і показники ефективності та виробництва насіння соняшнику

Наявність у процесі виробництва численних взаємозв'язків, їх розгалуженість за технологічними, виробничими й організаційними напрямками є основою формування економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки продукції та предметом їх удосконалення.

Дослідженням виявлено слабку налагодженість або і відсутність прямих економічних зв'язків з переробними підприємствами олієжирового продуктового підкомплексу. В результаті їх виробничі потужності, що спроможні забезпечити переробку всього обсягу виробленого насіння, недовикористовуються. Збільшення кількості невеликих олійниць у Черкаській області порівняно з 1990 роком в 3,9 раза (у них в середньому зайнято 2 працівники, виробляється продукції на суму 18,2 тис. грн., вартість основних виробничих фондів становить 30,6 тис. грн.) може слугувати резервом у роки перевиробництва насіння соняшнику.

У третьому розділі – **"Напрями удосконалення взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику"** – обґрунтовується система факторів впливу формування економічних взаємовідносин безпосередньо у сфері виробництва насіння соняшнику,

між сільськогосподарськими і переробними підприємствами та визначаються критерії і показники їх досконалості.

Форма власності, і зокрема приватної власності на землю, є одним із мотиваційних факторів ефективності, але в умовах перехідного періоду необхідне регулювання різних форм взаємозв'язків (організаційних, технологічних, управлінських, економічних) на основі нормативно-правової бази. Це зумовлюється, з одного боку, великою кількістю і різноманітністю ресурсів, задіяних у виробничому процесі (природно-кліматичних, земельних, трудових, фінансових, матеріально-технічних), з іншого – відтворювальний процес у сільському господарстві, що охоплює стадії відтворення (виробництво, обіг, споживання, нагромадження), визначає не тільки його ефективний розвиток, а й розвиток багатьох галузей харчової та переробної промисловості, життєдіяльність населення країни. Тому особливо важливими в цьому плані є заходи, спрямовані на удосконалення відносин власності з метою підвищення ефективності виробництва. Їх складовими є упорядкування землекористування, що на державному рівні включає науково обгрунтоване визначення в ринкових умовах спеціалізованих регіонів на виробництві насіння соняшнику; забезпечення виробничого процесу матеріально-технічними ресурсами відповідно до запланованого урожаю з метою запобігання зниженню родючості ґрунтів; підвищення рівня професіоналізму й підприємливості сільськогосподарських товаровиробників і спеціалістів, що визначає культуру та систему господарювання і є важливою передумовою впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, раціональних форм організації виробництва і його інтенсифікації.

Трансформація відносин власності та форм господарювання дещо змінила теоретичні постулати щодо значення і місця факторів впливу на розвиток сільського господарства. Поряд із природно-кліматичними умовами, рівнем спеціалізації та концентрації виробництва, забезпеченістю матеріально-технічними ресурсами, матеріальним і соціальним інтересом, великого значення набувають кон'юнктурність аграрно-промислового виробництва, його науково-технічне й інформаційне забезпечення, пошук і впровадження інноваційного процесу та впровадження його результатів, розвиток ринкової інфраструктури, вихід на зовнішній ринок, раціональне співвідношення ємності внутрішнього і зовнішнього аграрно-продовольчих ринків. Наведені фактори забезпечуватимуть конкретну віддачу протягом неоднакового періоду. Але для ефективного їх використання необхідна економічна освіченість та підприємливість сільськогосподарських товаровиробників і спеціалістів, підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Налагодження прямих економічних зв'язків сільськогосподарських підприємств із переробними – один з реальних шляхів підвищення ефективності обох цих ланок. Сільськогосподарські підприємства мали б надійний канал збуту продукції, що обмежило б ризики на шляху до її реалізації споживачам, а зусилля більшою мірою спрямовувалися на інтенсивний розвиток виробництва насіння соняшнику, поліпшення його якості та підвищення урожайності. Олійно-жирові підприємства мали б надійну сировинну базу відповідно до своїх потреб, зменшили б витрати на закупівлю сировини та її переробку в результаті скорочення проміжних ланок (посередників), налагодили б ритмічнішу роботу.

Важливим напрямом удосконалення економічних взаємовідносин у сфері виробництва і переробки насіння соняшнику є формування інтегрованих аграрно-промислових структур, що передбачає організацію стабільної сировинної зони відповідно виробничим потужностям промислових переробних підприємств (рис. 3) та обгрунтування поетапного її розвитку з урахуванням нарощування обсягів виробництва та скорочення радіусу транспортування до споживачів, або нарощування виробничих потужностей відповідно до потреб сировинної зони (при доцільності), з одного боку, з іншого – відпрацювання економічного механізму господарювання, в основі якого організаційно-економічна регламентація виробничого процесу, мотиваційний механізм щодо підвищення ефективності виробництва та стимулюючий розподіл результатів спільної діяльності.

**Аграрно-промислове формування з виробництва
і переробки насіння соняшнику**

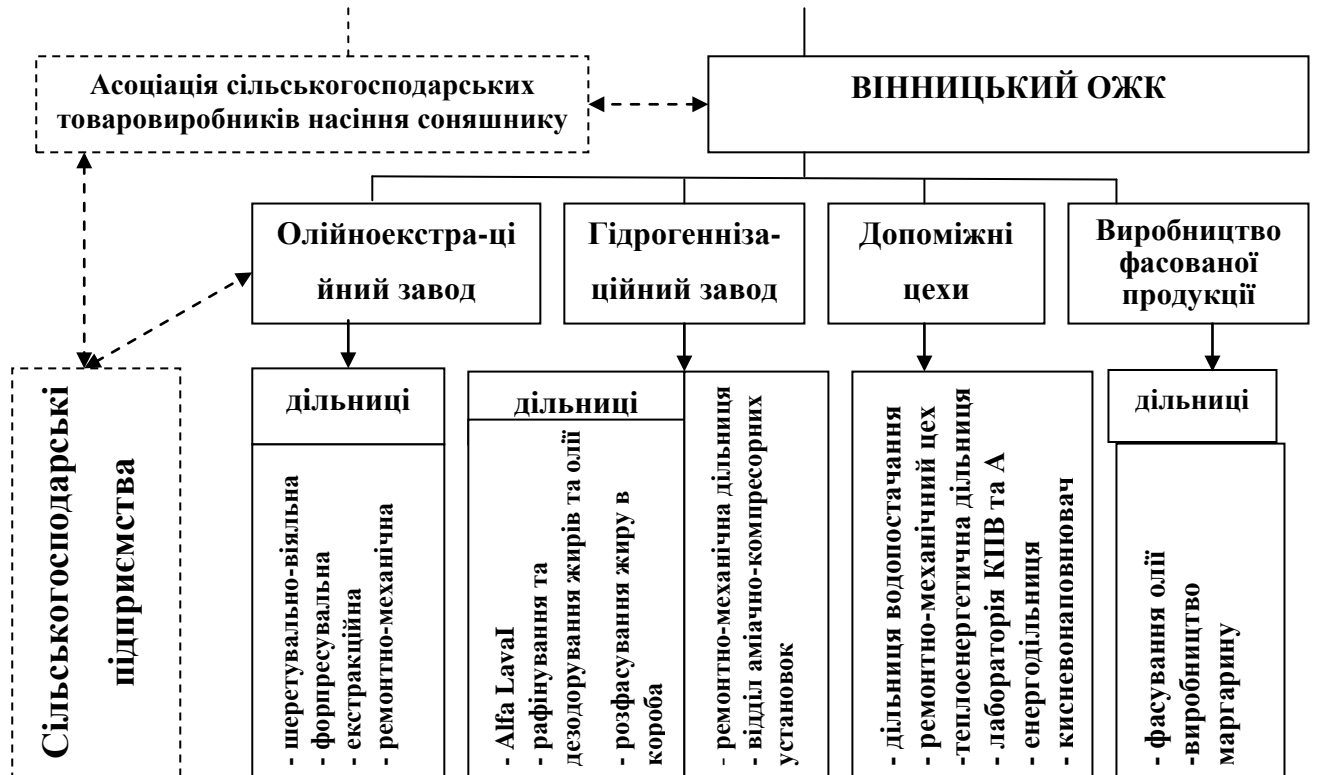

Рис. 3. Схема організаційно-виробничої структури на перспективу

Можливі й інші форми розвитку інтегрованих структур. Зокрема, фермери створюють кооператив для спільного виробництва насіння соняшнику і будують олійницю для його переробки. Кооператив надає фермерам матеріально-технічну допомогу або забезпечує їх матеріально-технічними ресурсами для організації виробництва насіння соняшнику, його переробку і реалізацію олії, шроту тощо. Фермери отримують виручку від реалізації олії та шроту за виключенням витрат на переробку насіння і реалізацію кінцевої продукції з урахуванням необхідних коштів на розвиток кооперативу.

Можливі оренда землі у її власників (фермерів, населення, сільськогосподарських підприємств) олійно-жировими комбінатами для самостійного виробництва насіння соняшнику або інші форми розвитку інтеграційних процесів.

Розвиток системи взаємозв'язків і відносин безпосередньо в інтегрованому формуванні мають забезпечити кожному виробничому підрозділу самостійність і економічний інтерес у підвищенні ефективності виробництва кінцевого продукту.

Реалізація перелічених заходів потребує удосконалення законодавчих і нормативних актів щодо раціонального використання землі, регулювання ринку насіння соняшнику, організації міжгалузевої системи управління й узгодженості інтересів господарюючих суб'єктів олієжирового підкомплексу. Лише при досягненні рівноваги між інтересами товаровиробників і споживачів насіння соняшнику можливе ефективне використання землі, у переробній промисловості – виробничих потужностей, у сфері реалізації – задоволення потреб споживачів.

Досконалість економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику на різних рівнях ієрархії управління економікою визначатиметься відповідними критеріями і показниками (рис. 4).

Ієрархічні рівні	Критерій досконалості	Показники досконалості

управління економікою	економічних взаємовідносин	економічних взаємовідносин
<i>Народногосподарський</i>	Наповнення ринку вітчизняною продукцією галузі відповідно до науково обґрунтованої норми споживання. Формування експортних ресурсів.	Частка вітчизняної продукції на аграрно-продовольчому ринку наближається до 100%
<i>Галузевий</i>	Еквівалентність обміну та забезпеченість виробничих потужностей переробних підприємств якісною сільськогосподарською сировиною	Коефіцієнт використання виробничих потужностей близький до одиниці
<i>Господарський</i>	Конкурентоспроможність підприємства та платоспроможність його працюючих	Прибуток від реалізації продукції достатній для забезпечення розширеного відтворення виробництва

Рис. 4. Критерії і показники досконалості економічних взаємовідносин у сфері виробництва та переробки насіння соняшнику

На макроекономічному рівні економічні взаємовідносини у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику мають регулюватись державою за прикладом активного державного впливу на розвиток аграрного сектору в країнах з ринковими відносинами для упередження диспропорцій у розвитку складових олієпродуктового підкомплексу.

ВИСНОВКИ

1. Економічні взаємовідносини як складова виробничих відносин охоплюють систему різних форм взаємозв'язків, які проявляються у процесі товарного виробництва, реалізації та переробки сільськогосподарської продукції і доведення кінцевого продукту до споживача, та є мотиваційним механізмом, що генерує загально визнані правила і принципи господарювання, зумовлюючи відповідно до своєї досконалості рівень соціально-економічного розвитку взаємозалежних господарюючих структур.

2. Основою формування економічних взаємовідносин у сфері аграрно-промислового виробництва є відносини власності – як економічна основа господарювання та формування реальних власників землі, засобів виробництва і результатів праці, вільних у виборі форм господарювання та шляхів підвищення ефективності розвитку товарного виробництва.

3. Виявлені тенденції виробництва насіння соняшнику в господарствах регіону та Україні в цілому свідчать про високий рівень його кон'юнктурності. Це зумовило розширення посівів у 2003 р. порівняно з 1990 р. по господарствах України в 2,4 раза, в Черкаській області – у 2,98 раза. Але недостатня кількість матеріально-технічних та фінансових ресурсів, зменшення обсягів внесення в ґрунт мінеральних і органічних добрив, недотримання раціонального розміщення посівів у сівозміні та порушення технології вирощування культури призвели до зниження урожайності соняшнику на 29,1 і відповідно на 34,9%. Валовий збір збільшився за цей період лише на 65,5% по Україні і на 93,9% - у Черкаській області.

4. Найважливішими факторами підвищення урожайності та збільшення обсягів виробництва насіння соняшнику є раціональне розміщення його посівів у структурі посівних площ відповідно до агробіологічних особливостей культури; використання вітчизняних сортів і гібридів з періодом вегетації відповідно до зони вирощування соняшнику; запровадження досконалої й ефективної технологічної схеми виробничого процесу вирощування культури з дотриманням усіх правил своєчасного та якісного виконання технологічних операцій.

5. У структурі реалізації насіння соняшнику за каналами збуту найвищу частку займають комерційні організації: по господарствах України в цілому – 73,84%, у господарствах Черкаської області – 75,17%. Структура реалізації насіння соняшнику в динаміці за каналами збуту свідчить про їх нестабільність, що проявилось у зниженні частки заготівельних організацій, за бартерними угодами та підвищення частки реалізації комерційним структурам. Незначні обсяги насіння соняшнику були реалізовані на ринку через власні магазини, ларки, палатки та населенню – через систему громадського харчування, включаючи продаж і видачу в рахунок оплати праці. Причому обсяги збуту та їх частка за цими каналами мають тенденцію до зменшення. Реалізаційні ціни за каналами збуту різні, неоднакові і щорічне їх підвищення, що свідчить про наявність перерозподільчих процесів і недостатній розвиток ринкового середовища. Це зумовлює зростання цін на матеріально-технічні ресурси, впливає на рівень собівартості та рентабельності насіння соняшнику.

6. У сфері виробництва і реалізації продукції соняшнику формується система зв'язків, які суттєво визначають умови здійснення товаровиробниками виробничого процесу та мають багатовекторну розгалуженість. Узагальнення структури їх формування показує, що вони здійснюються в двох основних напрямках. Перший напрям стосується забезпечення внутрішніх потреб господарств у матеріально-технічних ресурсах, наявність яких має гарантувати відтворення виробничого процесу і виробництво продукції, причому якісної, відповідно до попиту споживачів. Другий напрям зв'язків, які здійснюються у сфері збуту продукції, пов'язаний з пошуками організованих і стабільних ринків її реалізації для гарантованого збуту за цінами, що мають не тільки відшкодувати виробничі витрати, а й забезпечити достатню прибутковість та розширене відтворення виробництва.

7. Виявлена багатоканальність ринку збуту насіння соняшнику не сприяє формуванню стабільних стимулюючих економічних відносин у сфері його виробництва і реалізації. Процес збуту продукції є досить складним і не забезпечує товаровиробникам достатній рівень прибутковості, а окремим господарствам приносить збитки. У 2003 р. від реалізації насіння соняшнику 32 сільськогосподарські підприємства Черкаської області мали збитки, що складає 7,5% від кількості тих, які займались його виробництвом. При цьому рівень рентабельності насіння соняшнику в середньому по області становив 69,8%, що нижче попереднього року на 2,5 відсоткових пункти.

8. Канали реалізації насіння соняшнику, обсяги реалізації та реалізаційні ціни, виявлені умови формування сучасної структури збуту продукції за каналами реалізації є несприятливими для товаровиробників і потребують удосконалення економічних відносин між сільськогосподарськими підприємствами й олійно-жировими комбінатами як гарантованого каналу реалізації. Наявність виробничих потужностей з переробки насіння соняшнику дозволяє повністю переробити вирощений урожай. Дрібні олійниці мають відігравати роль резервних потужностей за умови перевиробництва насіння соняшнику чи/або продукції інших олійних культур.

9. Розвиток і становлення економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику в своїй основі базуються на відносинах власності на землю, засоби виробництва і результати праці. При цьому удосконалення відносин власності є основою раціонального використання землі та підвищення ефективності виробництва насіння соняшнику.

10. Важливими напрямками удосконалення економічних взаємовідносин є організація професійних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників за галузевим принципом, створення фермерськими господарствами обслуговуючого кооперативу і будівництво олійниці для переробки насіння соняшнику для координації їх діяльності з переробними підприємствами з приводу виробництва якісного насіння для повного забезпечення промислових потужностей з переробки на основі спільного інтересу; організація інтегрованих формувань на основі спільного економічного механізму взаємовідносин, що ґрунтується на централізованому управлінні ефективним розвитком сфери виробництва і переробки та спільній відповідальності за ефективне використання виробничого потенціалу сільськогосподарських і переробних підприємств.

11. Досконалість економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику на різних рівнях ієрархії управління визначатиметься певними критеріями і

показниками. На народгосподарському рівні таким критерієм є наповнення ринку вітчизняною продукцією відповідно до попиту і формування експортних ресурсів; на галузевому – еквівалентність обміну та рівень забезпеченості виробничих потужностей якісною сільськогосподарською сировиною; на господарському – конкурентоспроможність підприємства та платоспроможність його працівників.

12. На макроекономічному рівні економічні взаємовідносини у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння сояшнику мають базуватись на регулюючій дії держави та її протекціонізму щодо розвитку аграрно-промислового виробництва за прикладом активного державного впливу в країнах з ринковими відносинами для упередження диспропорцій у розвитку складових олієпродуктового підкомплексу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Фахові наукові публікації:

1. Іванова Н.А. Виробництво і переробка насіння сояшнику в Черкаській області// Економіка АПК. – 1999. - № 5. - С.57-61.
2. Іванова Н.А. Форми власності в системі економічних взаємовідносин// Зб. наук. пр. Уманської державної аграрної академії/ Редкол.: О.М.Геркіял (відп. ред.) та ін. - К.: Т-во "Знання" України, Вип.52. - 2001. - С. 203-206.
3. Іванова Н.А. Відносини власності як складова частина системи економічних взаємовідносин// Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Вип. 7. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – С. 119-123 .
4. Іванова Н.А. Ефективність виробництва товарного насіння сояшнику // Економіка АПК.– 2004. - № 6. - С. 33-37.

Інші публікації:

5. Іванова Н.А. Стан виробництва і переробки насіння сояшнику в Черкаській області// Зб. наук. пр. - Умань : УСГА, 1999. - С.376-379 .
6. Іванова Н.А. Ефективність вирощування сояшнику// Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. У 4-х ч-х. Ч. 2. Організація виробництва та земельні відносини/ За ред. П.Т.Саблука. - К.: Інститут аграрної економіки, 2001.- С.174-176.
7. Іванова Н.А. Розвиток інтегрованих форм організації виробництва і переробки сільськогосподарської продукції// Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання : Кол. монографія у двох томах. Т.1/ За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. - К.: ІАЕ, 2001. - С. 393-396.

Конференції:

8. Іванова Н.А. Ефективність вирощування сояшнику в господарствах Черкаської області// Тези доп. наук. конф. – Умань, 1996. - С. 164-165.
9. Іванова Н.А. Регулювання економічних взаємовідносин у системі виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. // Зб. наук. пр. Харківського держ. аграр. уні-ту. Серія "Економіка АПК і природокористування", 2001. - № 8. - С. 141-143.
10. Іванова Н.А. Економічні взаємовідносини в системі виробництва і переробки сільськогосподарської продукції// Проблеми реформування власності колективних сільськогосподарських підприємств. Матер. наук.-практ. конф. 23-25 березня 2000 р. Житомир, ДАУ, 2001. – 220 с. – С. 69-71.
11. Іванова Н.А. Проблеми ефективності виробництва насіння сояшнику в сільськогосподарських підприємствах// Наук. вісн. Національного аграр. уні-ту/ Редкол.: Д.О. Мельничук (відп.ред.) та ін. - К., 1997 - Вип.51. - 2002. – С. 83-85.
12. Іванова Н.А. Трансформація економічних відносин в системі товарного виробництва сояшнику// Вісник аграрної науки Причорномор'я/ Редкол.: В.С. Шебанін (гол. ред.) та ін. –

Миколаїв, 2004. Спец. випуск 2(26), том 2. - 2004. – 354 с. - С. 145-149.

АНОТАЦІЯ

Іванова Н.А. Економічні взаємовідносини у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено питанням удосконалення економічних взаємовідносин у сфері виробництва, реалізації і переробки насіння соняшнику на основі системного аналізу їх сучасного стану.

Висвітлюються теоретичні напрацювання відомих учених-економістів щодо трактування сутності економічних взаємовідносин у сфері товарного аграрно-промислового виробництва, як складової виробничих відносин, що охоплюють сукупність різних форм взаємозв'язків (зовнішніх і внутрішніх) у системі товарного виробництва та доведення продукції до споживача.

Досліджено і систематизовано фактори, що впливають на рівень ефективності виробництва насіння соняшнику. Проаналізовано характер та висвітлено напрями удосконалення відносин власності, у тому числі земельних, як основи раціонального використання землі та підвищення ефективності виробництва насіння соняшнику. Визначено основні шляхи розвитку інтегрованих форм організації виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику.

Ключові слова: економічні взаємовідносини, відносини власності, земельні відносини, економічна ефективність, виробництво, реалізація, переробка, інтеграційний процес, інтегровані форми, економічне регулювання, державний протекціонізм.

АННОТАЦИЯ

Иванова Н.А. Экономические взаимоотношения в сфере производства, реализации и переработки семян подсолнечника. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Национальный научный центр "Институт аграрной экономики" УААН, Киев, 2005.

Диссертация посвящена вопросам совершенствования экономических взаимоотношений в сфере производства, реализации и переработки семян подсолнечника на основе системного анализа современного состояния их развития.

Освещаются теоретические наработки известных ученых-экономистов относительно трактования сущности экономических взаимоотношений в сфере товарного аграрно-промышленного производства, как составляющей производственных отношений, охватывающих совокупность разных форм взаимосвязей (внешних и внутренних), которые проявляются в системе товарного производства и доставки продукции к потребителю.

Рассматриваются тенденции развития производства и реализации семян подсолнечника, место этой культуры в экономике хозяйств, осуществлена оценка эффективности.

Исследованы и систематизированы факторы, оказывающие влияние на уровень эффективности производства семян подсолнечника. Важнейшими из них являются рациональное размещение посевов подсолнечника в структуре посевных площадей в соответствии с агробиологическими особенностями культуры; использование отечественных сортов и гибридов с периодом вегетации в соответствии с зоной выращивания подсолнечника; внедрение совершенной и эффективной технологической схемы производственного процесса выращивания культуры с соблюдением всех правил своевременного и качественного выполнения технологических операций.

Проанализирован характер и освещаются направления совершенствования отношений собственности, в том числе земельных, как основы рационального использования земли и повышения эффективности производства семян подсолнечника. Определены основные пути развития интегрированных форм организации производства, реализации и переработки семян

подсолнечника. В основе их создания могут быть, с одной стороны, оптимальная научно обоснованная организационно-производственная структура, с другой – отлаженный экономический механизм хозяйствования, который предусматривает регламентацию производственного процесса, мотивационный механизм повышения эффективности производства и стимулирующее распределение результатов совместной деятельности.

Рассмотрены система мероприятий по формированию экономических взаимоотношений непосредственно в сфере производства семян подсолнечника, между сельскохозяйственными и перерабатывающими предприятиями, а также с государством.

Важными направлениями совершенствования экономических взаимоотношений являются организация профессиональных объединений сельскохозяйственных товаропроизводителей по отраслевому принципу, создание фермерскими хозяйствами обслуживающего кооператива и строительство маслобойни для переработки семян подсолнечника; координация деятельности сельскохозяйственных предприятий с перерабатывающими для производства качественных семян и полного обеспечения производственных мощностей перерабатывающих предприятий на основе единства интересов; организация интегрированных формирований на основе общего экономического механизма взаимоотношений, который базируется на централизованном управлении эффективным развитием сферы производства и переработки, а также общей ответственности за эффективное использование производственного потенциала сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.

Совершенствование экономических взаимоотношений в сфере производства, реализации и переработки семян подсолнечника на различных уровнях иерархии управления экономикой определяется рядом критериев и показателей. На народнохозяйственном уровне таким критерием является наполнение рынка отечественной продукцией в соответствии со спросом и формированием экспортных ресурсов; на отраслевом – эквивалентность обмена и уровень обеспеченности производственных мощностей качественным сельскохозяйственным сырьем; на хозяйственном – конкурентоспособность предприятия и платежеспособность его работников.

На макроэкономическом уровне экономические взаимоотношения в сфере производства, реализации и переработки семян подсолнечника должны базироваться на регулирующих действиях государства и его протекционизме относительно развития аграрно-промышленного производства с учетом активного государственного влияния в странах с рыночными отношениями для предупреждения диспропорций в развитии составляющих масложирового подкомплекса.

Ключевые слова: экономические взаимоотношения, отношения собственности, земельные отношения, экономическая эффективность, производство, реализация, переработка, интеграционный процесс, интегрированные формы, экономическое регулирование, государственный протекционизм.

SUMMARY

Ivanova N.A. Economic relations in the sphere production, realization and processing of sunflower seeds. - Manuscript.

Thesis for degree of Candidate of Economic sciences on speciality 08.07.02 – economics of agriculture and AIC. - National scientific centre "Institute of Agrarian Economy" UAAS, Kyiv, 2004.

The dissertation deals with the questions of improving economic relations in sphere of production, realization and processing of sunflower seeds on the basis of modern system analysis of their development.

Some theoretical contributions of famous economists studying the essence of economic relations in sphere of production of industrial and agricultural goods are analysed.

This sphere is an integral part of production relations that embrace various forms of interrelations, both outer and inner found in the system of goods production and their delivery to the consumer.

The character and trends of improving property relations including those of land property, as a basis for the rational land use and efficiency increase of sunflower seeds production are shown. The main ways of developing integrated forms of the organization of production, realization and processing of sunflower

seeds are defined.

Key words: economic relations, property relations, economic efficiency, production, realization, processing, process of integration, integrated forms, economic regulation, state protectionism.

Підп. до друку 09.02.2005. Формат 60х90 1/16. Папір друк.
Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. 32.

Видання та друк – Національний науковий центр
"Інститут аграрної економіки"
03127, м. Київ-127, вул. Героїв Оборони, 10

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2005 р.